

המקורות, השימושים וההכנסות

ב־1961 גדל התוצר הלאומי הגולמי, במחירים קבועים, ב־9 אחוזים, בערך. זהו שיעור גבוה במקצת מאשר ב־1960 — 7 עד 8 אחוזים — והוא שווה לשיעור הגידול הממוצע בשנים 1956 עד 1960 (ראה לוח ב'־6). גידול התוצר היה מלווה בהחשת תהליך עליית מחירי התוצר, אשר הסתכמה ביותר מ־8 אחוזים — לעומת 3 עד 4 אחוזים לשנה בלבד ב־1959 וב־1960 — ובגידול היבוא בשיעור חסר תקדים של 20 אחוזים, במחירים קבועים. גידול התוצר ב־9 אחוזים נתאפשר על־ידי גידול של 4 עד 5 אחוזים במספר המועסקים ושל כ־10 אחוזים במלאי ההון במשק.

בשנת 1961 חל גידול רב בביקוש המקומי. הנזילות במשק, שגדלה הן כתוצאה מהמרת מטבע חוץ והן כתוצאה מהרחבת האשראי, הביאה לעלייה רבה בביקוש לצריכה ולהשקעות. הצריכה הריאלית עלתה באותו שיעור כתפוקה — 9 עד 10 אחוזים. בהשקעות היה שיעור הגידול גבוה

לוח ב'־1

המקורות במשק והשימושים בהם, 1960 ו־1961

(מיליוני ל"י)

אחוז העלייה מ־1960 ל־1961			1961		1960	
הערך	המחיר	הכמות	במחירים שוטפים	במחירי 1960	במחירים שוטפים	
ה מק ו ר ו ת						
18.1	8.3	9.0	5,323	4,913	4,506	התוצר הלאומי הגולמי
18.4	-1.6	20.3	1,474	1,498	1,245	היבוא
18.2	6.0	11.5	6,797	6,411	5,751	סך כל המקורות
ה ש י מ ו ש י ם						
16.4	6.3	9.6	3,686	3,469	3,166	הצריכה הפרטית
14.2	5.8	8.0	1,043	986	913	הצריכה הציבורית
28.2	8.8	17.9	1,328	1,221	1,036	השקעה הגולמית
16.4	0.7	15.6	740	735	636	היצוא
18.2	6.0	11.5	6,797	6,411	5,751	סך כל השימושים

ה מק ו ר : השכבה המרכזית לסטטיסטיקה.

במיוחד — קרוב ל-20 אחוזים — והוא השיעור הגבוה ביותר בשנים האחרונות. שיעור הגידול הממוצע בשנים 1956 עד 1960 הגיע ל-6 עד 7 אחוזים בלבד. את הגידול הרב בהשקעות יש לראות על רקע רמת ההשקעות הנמוכה יחסית ב-1960. ההבדל בין שתי השנים נובע בחלקו משינויים בהיקף הבנייה הציבורית, ובחלקו — מעיתוי של תכניות השקעה שונות, שהוא פרי המקרה בלבד.

לוח ב'-2

תוספת המקורות והשימושים בה, 1959 עד 1961

מחירי 1958									
התוספת לשימושים						תוספת המקורות (מיליוני ל"י)			
כאחוז מתוספת המקורות			כאחוז מכלל המקורות בשנה הקודמת						
1961	1960	1959	1961	1960	1959	1961	1960	1959	
ה ת ו צ ר ה ל א ו מ י ה ג ו ל מ י									
55	58	47	5.0	4.3	5.4	208	168	191	הצריכה הפרטית
8	25	13	0.7	1.9	1.5	31	73	53	הצריכה הציבורית
22	-13	21	2.0	-1.0	2.4	83	-37	86	ההשקעה הגולמית
15	30	19	1.3	2.2	2.2	58	88	74	היצוא
סך כל הגידול									
100	100	100	9.0	7.4	11.5	380	292	404	בתוצר הלאומי הגולמי
ה י ב ו א									
30	28	37	6.1	4.1	3.4	79	46	34	הצריכה הפרטית
14	9	11	2.8	1.3	1.0	36	15	11	הצריכה הציבורית
37	30	-16	7.5	4.3	-1.5	95	48	-15	ההשקעה הגולמית
19	33	68	3.9	4.8	6.2	50	53	63	היצוא
סך כל הגידול ביבוא									
100	100	100	20.3	14.5	9.1	260	162	93	
כ ל ה מ ק ו ר ו ת									
45	47	45	5.2	4.2	4.9	287	214	225	הצריכה הפרטית
10	19	13	1.1	1.7	1.4	67	88	64	הצריכה הציבורית
28	3	14	3.2	0.3	1.5	178	11	71	ההשקעה הגולמית
17	31	28	2.0	2.8	3.1	108	141	137	היצוא
סך כל הגידול במקורות									
100	100	100	11.5	9.0	10.9	640	454	497	

שיעור הגידול בצריכה הציבורית היה נמוך לעומת יתר השימושים. יחד עם זאת, חל גידול רב בהכנסות השוטפות של הסקטור הציבורי והחיסכון שלו גדל, אולם לא היה בכך כדי לקזז במידה מספקת את עודף הביקוש מצד העסקים ומשקי הבית.

נסיון השנים האחרונות מלמד, שהרחבה רבה בביקוש אינה מביאה בהכרח לעלייה מקבילה בתוצר הריאלי, היא עשויה להתבטא דווקא בעליית מחירים ובהגדלת עודף היבוא. האפשרויות להרחבת התוצר קשורות בהבשלת השקעות שנעשו בשנים קודמות, בעתודות כוח אדם ובהגדלת הפריזון. בגלל המגבלות של גורמי הייצור הקיימים לא ניתן היה, כנראה, ב־1961 לספק את הביקוש הגואה על ידי הרחבת הייצור המקומי, ולחץ הביקוש בא, איפוא, לידי ביטוי בעליית מחירים ובעלייה גדולה בהיקף היבוא. מחירי היבוא בחוץ לארץ ירדו במקצת ב־1961, בעוד שבהיטלים על היבוא חלה עלייה קלה. כתוצאה משתי מגמות הפוכות אלה נשארו מחירי היבוא בשוק המקומי ללא שינוי. מחירי התוצר המקומי עלו, כאמור, ביותר מ־8 אחוזים, ושינוי המחירים היחסיים הביא להעדפה של מוצרי יבוא לעומת הייצור המקומי ולהגדלת היקף היבוא. בכמה תחומים נקטה הממשלה מדיניות מכוונת של התרת יבוא מתחרה על־מנת למנוע עליית מחירים נוספת.

אמנם, לא כל הגידול ביבוא מקורו בגידול הקוניקטורלי בביקוש. בעיקר אמורים הדברים ביבוא האניות והמטוסים, שהוא חלק מתכנית השקעה לטווח ארוך. אולם גם בניכוי יבוא זה חלה עלייה במרכיב היבוא בכל השימושים. עלו הן חלקם של מוצרי היבוא המוגמרים בתוך כלל הביקוש הסופי והן חלקם של חומרי הגלם מיבוא בתוך התפוקה המקומית (ראה לוח ב'־9).

הביקוש המקומי המוגבר פגע גם בהתפתחות היצוא. ההתחרות מצד השוק המקומי ועליית המחירים הם ללא ספק בין הסיבות להאטת קצב הגידול של היצוא התעשייתי.

כתוצאה ממגמות ההחשה בקצב גידול היבוא וההאטה בקצב גידול היצוא גדל הפער ביניהם מ־335 מיליון דולר ב־1960 ליותר מ־400 מיליון דולר ב־1961 — על אף השיפור בתנאי הסחר של ישראל, עם עליית מחירי ההדרים בשוקי חוץ וירידת מחירי חומרי הגלם המיובאים.

השוואת חלקם של השימושים השונים בתוספת המקורות, שעמדו לרשות המשק, מלמדת, כי ב־1961 היתה השפעת הצריכה הפרטית על הגדלת היקף היבוא רבה מאשר בשנים שקדמו לה, בעוד שבהשפעתה על גידול התוצר לא חלה, כנראה, עלייה לעומת 1959 ו־1960. לגיאות בהשקעות, שהתבטאה בעיקר בהגדלת היבוא, הן של אניות ומטוסים והן של ציוד, יש לייחס גידול של 7.5 אחוזים ביבוא ושל 2 אחוזים בתוצר. בשנת 1960, לעומת זאת, לא תרמו ההשקעות כלל להגדלת התוצר, אלא להיפך — היקף התוצר שהופנה להשקעות היה נמוך מאשר ב־1959 (ראה לוח ב'־2).

האטת קצב הגידול של היצוא הביאה לירידת מה בחלקו בהגדלת התוצר. בשל מרכיב היבוא, הגבוה בו, היווה היצוא גורם נכבד בהגדלת היבוא, אולם גם מבחינה זו חלה ירידה לעומת 1960. 37 אחוזים מתוספת היבוא הופנו להשקעות, 30 אחוזים — לצריכה וכ־20 אחוזים — ליצוא. מכלל הגידול בתוצר הופנתה יותר ממחצית לצריכה הפרטית, וקרוב לרבע — להשקעות. השאר נתחלק בין היצוא והצריכה הציבורית.

1. תשומות גורמי הייצור, התפוקות והתוצר

הגידול בתוצר נתאפשר על־ידי גידול במלאי ההון במשק ובמספר המועסקים כאחד. הגידול במספר המועסקים הגיע ל־4 עד 5 אחוזים, ואילו מלאי ההון במשק בראשית 1961 היה גבוה ב־10 אחוזים, בערך, מאשר בראשית 1960. בתפוקה ליחידת הון לא חל, איפוא, שינוי. לעומת זאת חל גידול של 4 עד 5 אחוזים בהון לעובד ובתפוקה לעובד.

תשומות ההון והעבודה, 1955 עד 1961

מחירי 1958							היחידה	
1961	1960	1959	1958	1957	1956	1955		
4,130	3,785	3,511	3,156	2,942	2,700	2,465	מיליוני ל"י	התוצר המקומי הגולמי במחירי גורמי הייצור
10,088	9,205	8,320	7,526	6,776	6,102	5,437	מיליוני ל"י	ההון הקבוע *
735	702	680	655	638	604	577	אלפים	מספר המועסקים
5,619	5,392	5,163	4,818	4,611	4,470	4,272	ל"י	התוצר למועסק
13,725	13,113	12,235	11,490	10,621	10,103	9,423	ל"י	ההון למועסק
2.45	2.42	2.37	2.38	2.30	2.26	2.21	ל"י	היחס הון-תוצר
אחוז העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת								
9.1	7.8	11.2	7.3	9.0	9.5	—		התוצר המקומי הגולמי
9.6	10.6	10.6	11.1	11.0	12.2	—		ההון הקבוע
4.7	3.2	3.8	2.7	5.6	4.7	—		מספר המועסקים
4.6	4.4	7.2	4.5	3.2	4.6	—		התוצר למועסק
4.7	7.2	6.5	8.2	5.1	7.2	—		ההון למועסק
0.6	2.5	-0.4	3.5	1.8	2.3	—		היחס הון-תוצר

* בתחילת השנה.

בחקלאות הביאו תנאי מזג האוויר הנוחים לעלייה ביחס בין התוצר לתפוקה הגולמית, ובעוד שהתשומות לא גדלו אלא ב-5 אחוזים, הגיע גידול התפוקה ל-8 אחוזים. כתוצאה מכך גדל התוצר, הנובע מהחקלאות, בשיעור גבוה עוד יותר — 13 אחוזים.

הגידול הרב בביקוש לדירות מגורים, שהיה בחלקו תוצאה של הגברת זרם העלייה, ובחלקו — תוצאה של הציפיות לפיחות, יצר גיאות בענף הבנייה, אשר התפשטה גם לענפי התעשייה הקשורים בענף הבנייה. הביקוש הרב לנכסי השקעה הביא להרחבה גדולה בענפי המתכת והמכונות, בצריכה חלה העלייה הרבה במוצרים בני-קיימא, וזו גררה התרחבות רבה בענפי התעשייה המייצרים מוצרים אלה.

בענפי התחבורה, המסחר והשירותים חלה ההתפתחות במקביל לעליית התוצר הלאומי הגולמי. העלייה בתפוקת הסקטור הציבורי היתה נמוכה יותר, והצריכה הציבורית עלתה פחות משימושים אחרים.

לוח ב' 4
גידול התפוקה הגולמית, לפי הענף,
1960 ו-1961
(מחירי 1958)

הענף	אחוז העלייה לעומת השנה הקודמת	
	1960	1961
החקלאות	8	4
התעשייה	13	12
הבנייה *	10	—
התחבורה	11	10
הסקטור הציבורי	5	5
המסחר והשירותים	10	10

* לרבות עבודות בניה שאינן נחשבות להשקעות.

לוח ב' 5
שיעורי השינוי במקורות ובשימושים, 1956 עד 1961

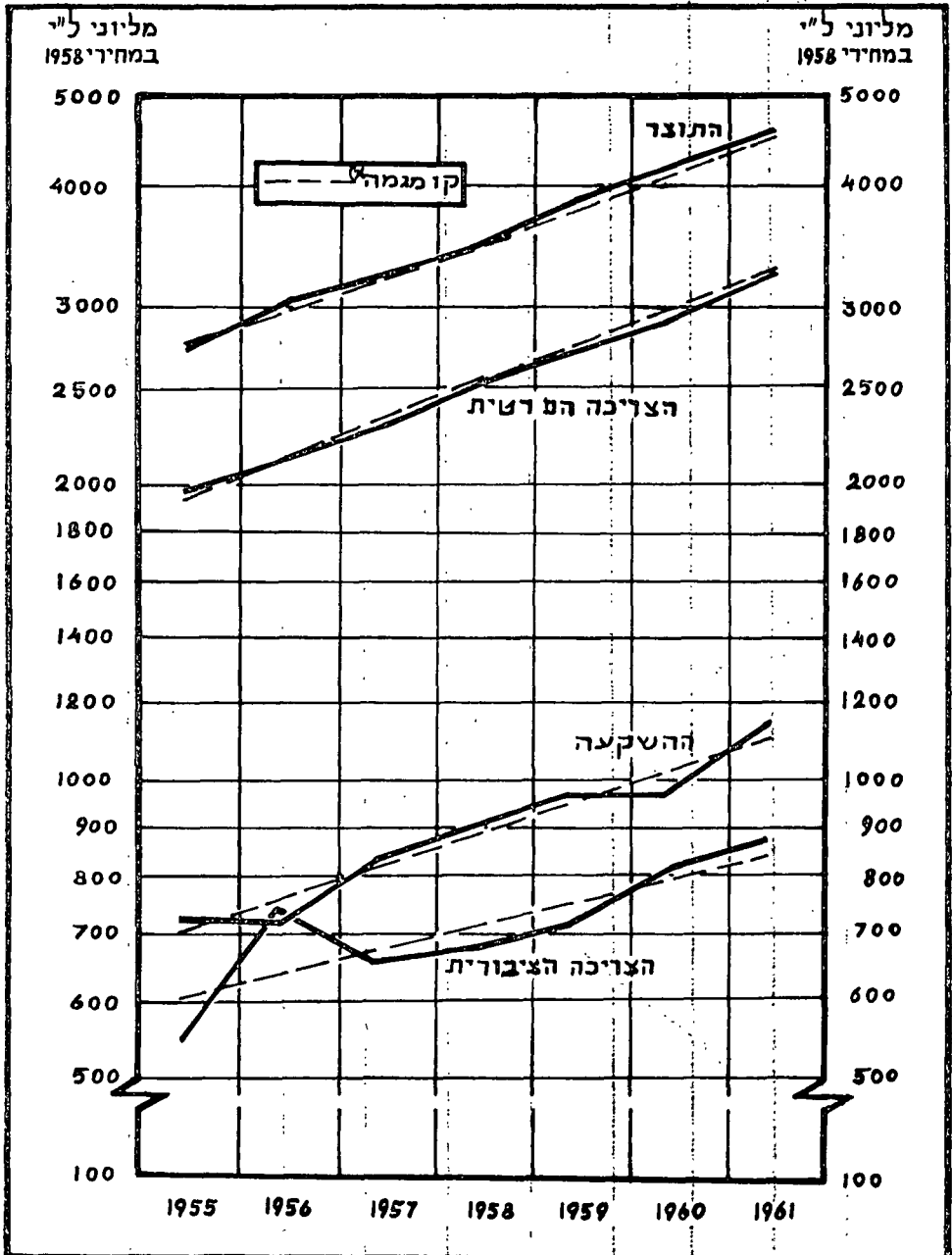
אחוז העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת							
1961	1960	1959	1958	1957	1956		
18.1	11.1	15.1	14.5	16.5	21.1	הערך	התוצר הלאומי הגולמי
9.0	7.4	11.5	7.2	8.7	9.8	הכמות	
8.3	3.4	3.3	6.9	7.1	10.3	המחיר	
18.4	14.4	5.9	3.1	4.3	25.3	הערך	היבוא
20.3	14.5	9.1	13.2	-0.5	17.7	הכמות	
-1.6	—	-2.9	-8.9	4.9	6.5	המחיר	
16.4	11.0	12.2	13.5	16.6	17.5	הערך	הצריכה הפרטית
9.6	7.7	9.3	9.8	7.9	8.2	הכמות	
6.2	3.2	2.6	3.4	8.0	8.6	המחיר	
14.2	15.3	15.8	11.0	-8.4	50.8	הערך	הצריכה הציבורית
8.1	11.9	8.5	3.6	-11.3	33.6	הכמות	
5.7	3.1	6.7	7.1	2.9	12.9	המחיר	
28.2	4.3	9.6	9.3	22.1	13.0	הערך	ההשקעות
18.0	1.1	7.8	6.6	15.3	2.1	הכמות	
8.6	3.2	1.6	2.5	5.9	10.7	המחיר	
16.3	24.5	21.7	7.7	25.0	23.3	הערך	היצוא
15.6	25.6	31.2	13.2	19.3	16.0	הכמות	
0.6	-0.9	-7.3	-4.9	4.8	6.3	המחיר	

* כמויות ומחירים חושבו מתוך המקורות והשימושים במחירי 1958.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

דיאגרמה ב"י

התוצר, הצריכה וההשקעה, 1955 עד 1961

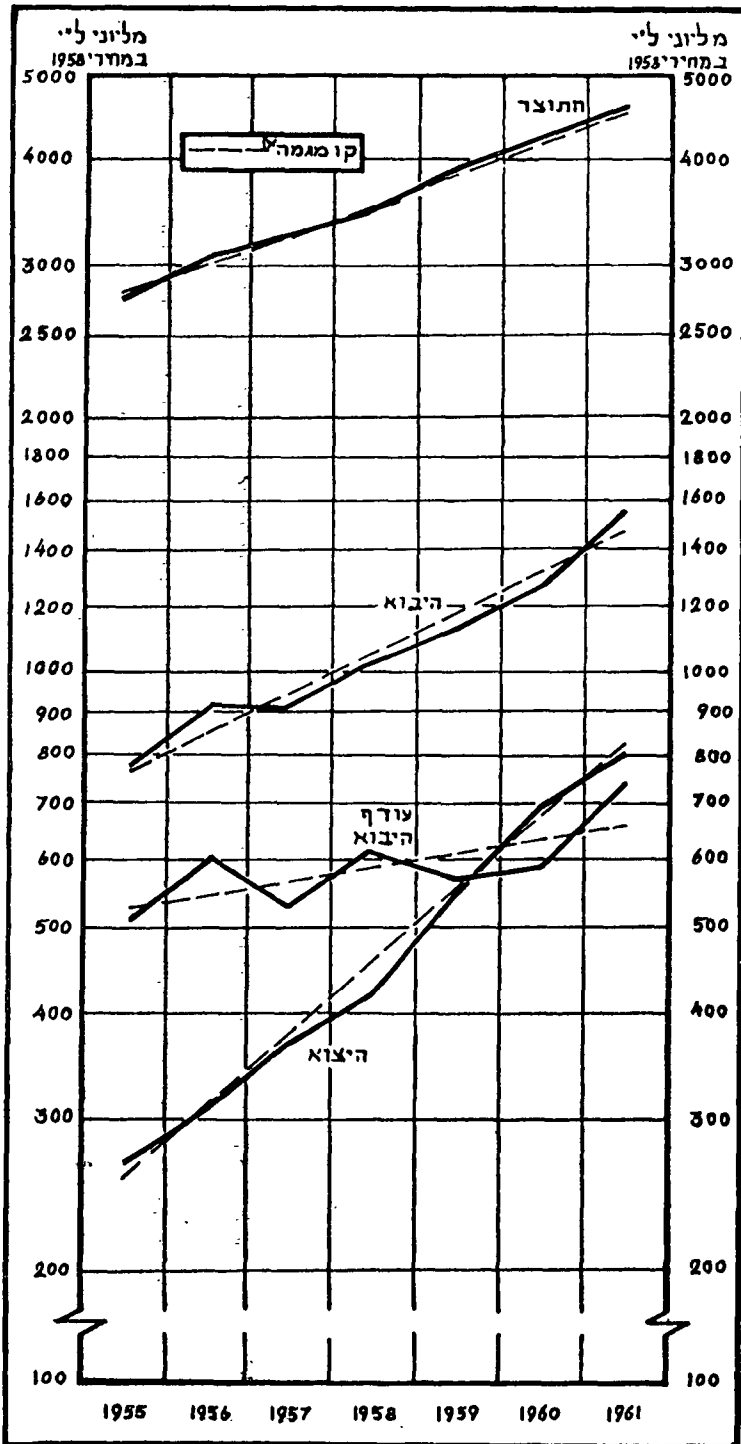
(במחירים קבועים)

קו חסונה—Regression line

התוצר, היצוא, היבוא ועודף היבוא, 1955 עד 1961

(במחירים שבועיים)

• קו תכונה — Regression line

2. מגמות ההתפתחות בשנים 1955 עד 1961

למרות תנודות שנתיות מסוימות ניכרת בהתפתחות המקורות והשימושים מאז 1955 מגמה עקבית. יוצא דופן היא שנת 1956 בלבד, שבה היו הן הצריכה הציבורית והן היבוא גבוהים במיוחד בעקבות מבצע סיני. יש להניח, שגם אי הגידול בהיקף ההשקעות באותה שנה הוא פרי אותן הנסיבות. נראה שבדרך כלל, התפתחות ההשקעות היא הפחות יציבה מבין כל המקורות והשימושים, ובה חלים, בדרך כלל, השינויים החריפים ביותר בקצב הגידול. אם נתבונן בהתפתחות ההשקעות ב־1961 על רקע ההתפתחות למן 1955, יתברר כי הגידול הרב, של 18 אחוזים, ב־1961 קשור ברמת ההשקעות הנמוכה יחסית בשנה שקדמה לה. ב־1960 לא גדל היקף ההשקעות כלל בגלל צירוף ההשפעות של הירידה בבנייה הציבורית והירידה בהשקעות בחקלאות בעקבות ירידת הרווחיות, וכן בשל העיתוי בסיום תכניות השקעה גדולות, כגון צינור הדלק אילת—חיפה והכרמלית בחיפה, שהוא פרי המקרה.

ב־1961 נמשכה, אמנם, ירידת ההשקעות בחקלאות, אולם העלייה בבנייה הציבורית נתחדשה,

לוח ב' 6

שיעורי הגידול במקורות ובשימושים 1955 עד 1961

(אחוזים)

מחירי 1958			
מקדם התסוגה 1955 עד 1961	1961	הממוצע השנתי, 1955 עד 1960	
ה מק ו ר ו ת			
	9.0	9.0	התוצר הלאומי הגולמי
11.1	20.3	10.6	היבוא
...	11.5	9.3	סך כל המקורות
ה ש י מ ו ש י ם			
8.7	9.6	8.6	הצריכה הפרטית
6.4	8.0	8.3	הצריכה הציבורית
8.1	17.9	6.6	ההשקעה הגולמית
20.7	15.6	20.8	היצוא
...	11.5	9.3	סך כל השימושים
4.0	25.3	3.1	עודף היבוא
...	11.0	8.1	סך כל השימושים המקומיים

* בשנים 1957 עד 1961.

וחל בה גידול של כ-20 אחוזים. בבנייה הפרטית הגיעה, כאמור, ההתרחבות לשיעור גבוה יותר מאשר ב-1960. ההשקעות באניות ומטוסים הוכפלו כמעט, וכן הוחל בתכניות השקעה חדשות, כגון השקעות בנמלים. גידול רב חל גם בהשקעות הפרטיות בתעשייה ובשירותים — כנראה, בעקבות עליית הרווחיות בשנים קודמות, וכתוצאה מציפיות לעלייה נוספת בעתיד.

בשנים 1956 עד 1960 עמד שיעור הגידול השנתי הממוצע בתוצר הלאומי הגולמי על 9 אחוזים. שיעור הגידול הממוצע של הצריכה הפרטית, הצריכה הציבורית וההשקעות נופל ממנו במידת-מה, בעוד שזה של היצוא גבוה פי שניים ויותר. קצב הגידול המהיר של היצוא מגדיל, אמנם, משנה לשנה את משקלו בתוך כלל השימושים במשק; אולם בשל משקלו לעומת היבוא אין בשיעור גידול זה כדי להקטין את עודף היבוא, וברוב השנים היה דווקא עודף היבוא בעלייה (ראה לוחות ב'6 וב'7).

קצב הגידול של היבוא בשנים 1955 עד 1959 היה שווה, בממוצע, לקצב הגידול של התוצר, וחלקו בכלל המקורות שלרשות המשק נשאר איפוא ללא שינוי. בשנים 1960 ו-1961 מסתמנת, לעומת זאת, עלייה בשיעור הגידול של היבוא לעומת זה של התוצר.

היציבות בחלקו של היבוא בתוך כלל השימושים בשנים 1955 עד 1959 והעלייה בשנים 1960 ו-1961 מלמדות שלא חל בתקופה זו תהליך כללי של החלפת יבוא.

אמנם חלה החלפת יבוא בענפים שונים, אולם בעת ובעונה אחת חל תהליך הפוך של הגדלת משקלם של מוצרים בעלי מרכיב יבוא גבוה בסל הביקוש הסופי. חלק נכבד בתהליך זה יש להתרחבותו המהירה של היצוא שהוא בעל מרכיב יבוא גבוה, ומשקלו בתוך כלל השימושים הולך וגדל.

לוח ב'7

המקורות והשימושים וחלקו של היבוא בהם 1955 עד 1961

(מיליוני ל"א)

מחירי 1958							
1961	1960	1959	1958	1957	1956	1955	
4,600	4,220	3,928	3,524	3,288	3,024	2,754	התוצר הלאומי הגולמי
1,542	1,282	1,120	1,027	907	912	775	היבוא
6,142	5,502	5,048	4,551	4,195	3,936	3,529	סך כל המקורות
3,279	2,992	2,778	2,541	2,314	2,144	1,982	הצריכה הפרטית
897	830	742	684	660	744	557	הצריכה הציבורית
1,166	988	977	906	850	737	722	ההשקעה הגולמית
5,342	4,810	4,497	4,131	3,824	3,625	3,261	סך כל השימושים המקומיים
800	692	551	420	371	311	268	היצוא
6,142	5,502	5,048	4,551	4,195	3,936	3,529	סך כל השימושים
742	590	569	607	536	601	507	עודף היבוא
25.1	23.3	22.2	22.6	21.6	23.2	22.0	היבוא, כאחוז מהמקורות

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

3. מרכיבי היבוא לפי הייעודים

מרכיב היבוא הכולל, שעמד על 22 עד 23 אחוזים בשנים 1958 ו-1959, עלה במקצת ב-1960, ובמידה רבה יותר ב-1961. בשנה זו הגיע מרכיב היבוא ל-25 אחוזים (ראה לוחות ב'7 וב'9). לצורכי ניתוח השינויים במרכיב היבוא יש לחלק את היבוא לשני סוגים: יבוא המיועד לשימוש סופי במישרין ויבוא העובר את תהליך הייצור במשק. השינויים במרכיב היבוא הכולל הם פרי צירוף של השינויים במרכיב היבוא בתפוקה המקומית ושל השינויים בחלקם של מוצרי היבוא המוגמרים בתוך השימוש הסופי.

במרכיב היבוא בתפוקה המקומית מסתמנת בשנים 1959 עד 1961 מגמה של עלייה (ראה לוח ב'9). העלייה בשנים 1960 ו-1961 נעוצה בעיקרה בשינויים בהרכב התפוקה, ובייחוד בעליית משקלם של ענפי יצוא בעלי מרכיב יבוא גבוה, כגון יהלומים, ספנות ותעופה. כן חל גידול

לוח ב'8

היבוא והתוצר, לפי הייעוד, 1958 עד 1961

(מיליוני ₪)

מחירי 1958					
השנה	הצריכה הפרטית	הצריכה הציבורית	ההשקעה הגולמית	היצוא	סך הכל
יבוא מוצרים מוגמרים					
1958	82	124	176	—	382
1959	74	131	160	—	365
1960	88	144	209	—	441
1961	104	172	285	—	561
יבוא חומרי גלם					
1958	346	28	106	165	645
1959	388	32	107	228	755
1960	420	34	106	281	841
1961	483	42	125	331	981
סך כל היבוא					
1958	428	152	282	165	1,027
1959	462	163	267	228	1,120
1960	508	178	315	281	1,282
1961	587	214	410	331	1,542
התוצר הלאומי הגולמי					
1958	2,113	532	624	255	3,524
1959	2,316	579	710	323	3,928
1960	2,484	652	673	411	4,220
1961	2,692	683	756	469	4,600
סך כל השימושים הסופיים					
1958	2,541	684	906	420	4,551
1959	2,778	742	977	551	5,048
1960	2,992	830	988	692	5,502
1961	3,279	897	1,166	800	6,142

במרכיב השירותים מיבוא — כגון שירותי ספנות ותעופה, כספים, ביטוח וכו' — בתוך התפוקה במשק. ב־1961 נוספה לכך גם העלייה במרכיב היבוא בענפי המשק עצמם. דוגמא לכך הוא ענף הטקסטיל וההלבשה, שבו גדל חלקם של חומרי הגלם מיבוא, הן בתפוקה המיועדת ליצוא והן בזו המיועדת לשוק המקומי.

יבוא המוצרים המוגמרים נתון לתנודות גדולות יותר משנה לשנה מאשר יבוא חומרי הגלם. בייחוד מודגשת תופעה זו בתחום ההשקעות, שבו מושפע מרכיב היבוא מתנודות שנתיות ביבוא האניות והמטוסים וכן ביבוא סוגי ציוד אחרים.

בצריכה הפרטית חלה ב־1959 ירידה בחלקם של מוצרי היבוא המוגמרים בעקבות הפסקת יבוא עודפי המזון מארצות הברית, אך ב־1960 ו־1961 חזר חלקם של מוצרי היבוא ועלה. בחלקה נעוצה עלייה זו בהגדלת היבוא של מכשירי חשמל וכלי בית, אך בעיקרה היא תוצאה של עלייה בהיקף התיירות.

העלייה במרכיב היבוא ב־1961, ובעיקר העלייה במרכיב חומרי הגלם מיבוא בתפוקה המקומית, קשורה, כנראה, בעודף הביקוש וכן בעליית המחירים באותה שנה, אשר הביאה להחלתו היחסית של היבוא (ראה לוח ב'־10).

מן הראוי להדגיש שחישוב מרכיבי היבוא נעשה כאן במחירים קבועים, של 1958. השינויים במרכיבי יבוא אלה מייצגים, איפוא, את השינויים הריאליים בחלקו של היבוא בשימושים במשק. אך כיוון שמחירי התוצר עלו בשנים אלה בשיעור רב יותר ממחירי היבוא, הרי מרכיב היבוא במחירים שוטפים נמוך יותר.

לוח ב'־9

מרכיבי היבוא בשימושים הסופיים, 1958 עד 1961

(אחוזים)

מחירי 1958					
השנה	הצריכה הפרטית	הצריכה הציבורית	ההשקעה הגולמית	היצוא	סך הכל
1958	16.8	22.2	31.1	39.3	22.6
1959	16.6	22.0	27.3	41.4	22.2
1960	17.0	21.4	31.9	40.6	23.3
1961	17.9	23.9	35.2	41.4	25.1
מרכיב חומרי הגלם מיבוא					
1958	14.1	5.0	14.5	39.3	15.5
1959	14.3	5.2	13.1	41.4	16.1
1960	14.5	5.0	13.6	40.6	16.6
1961	15.2	5.8	14.2	41.4	17.6
בתפוקה הלאומית *					
מרכיב מוצרי היבוא הסופיים					
1958	3.2	18.1	19.4	—	8.4
1959	2.7	17.7	16.4	—	7.2
1960	2.9	17.3	21.2	—	8.0
1961	3.2	19.2	24.4	—	9.1
בשימושים הסופיים					

* תפוקה לאומית היא התוצר בצירוף חומרי גלם מיבוא.

4. המחירים

מחירי התוצר עלו ב־1961 ביותר מ־8 אחוזים. כיוון שבמחירי היבוא חלה ירידה, עלו מחירי הצריכה וההשקעות בשיעור נמוך במקצת, בממוצע, מאשר מחירי התוצר — 7 אחוזים, בערך. העלייה הרבה ביותר, בשיעור של יותר מ־8 אחוזים, חלה במחירי ההשקעות. תרמה לכך בעיקר העלייה הרבה במיוחד במחירי הבנייה, שמקורה בעליית הביקוש לדירות מגורים, מחד, ובקשיחות ההצע בענף הבנייה בגלל מחסור בכוח אדם, מאידך. מחירי הצריכה הפרטית עלו ב־6.5 עד 6.5 אחוזים. מחירי הצריכה הציבורית עלו אף הם בשיעור דומה¹.

הגורם העיקרי לעליית מחירי התפוקות המקומיות הוא, כנראה, בהתרחבות המוניטארית המהירה, שמקורה בהמרת מטבע חוץ, ובאשראי בנקאי. התרחבות זו החלה עוד ב־1960 והיא נמשכה עד אמצע 1961. הביקוש, שנוצר בעקבות התרחבות זו, הביא לעליית מחירים תלולה של אותם מוצרים שאין להם יבוא מתחרה כגון חלק מהתוצרת החקלאית, המבנים והשירותים. במחיריהם של מוצרי היבוא לא חל כמעט שינוי. בחלק מהם אף חלה ירידה של מחיריהם בחוץ לארץ, בעוד ששער הדולר האפקטיבי עלה במקצת (ראה לוח ב'־10).

לוח ב'־10

השינויים במחירי היבוא ובמחירי התוצר, 1959 עד 1961

אחוז העלייה או הירידה (–) לעומת השנה הקודמת			
1961	1960	1959	
-1.6	-0.1	-2.9	מחירי היבוא
1.8	2.3	2.8	המסים על היבוא
0.2	2.2	-0.2	מחירי היבוא בל"י
8.3	3.4	3.5	מחירי התוצר
ההפרש בין רמת מחירי התוצר			
8.1	1.2	3.7	לרמת מחירי היבוא

5. ההכנסות

הגידול הריאלי של 9 אחוזים בתוצר ועליית מחירי התוצר בשיעור של 8 אחוזים ויותר הצטרפו יחד לכלל עלייה של 18 אחוזים בערך התוצר הגולמי ובהכנסה הלאומית.

¹ יש לזכור שמחירי הצריכה הציבורית משקפים רק לכאורה את מחירי השירותים הניתנים עלידי הסקטור הציבורי, שכן אין לשירותים אלה מחירי שוק. מחירים אלה הם פרי אומדן תחשיבי בלבד, המבוסס על שקלול העלייה במחירי קניות הסקטור הציבורי והעלייה בשיעורי השכר שהוא משלם.

שיעור הגידול בהכנסות ממסים ישירים היה בשלוש השנים 1959 עד 1961 גבוה משיעור הגידול בהכנסה הלאומית. עם זאת אין משקל המסים בהכנסה הלאומית גדול במידה כזו, שיהיה בו כדי ליצור הבדל ניכר בין שיעור הגידול של ההכנסה הפנויה לזה של ההכנסה הלאומית (ראה לוח ב' 11).

לוח ב' 11

ההכנסה הלאומית, לפי הענף, 1960 ו-1961

(מיליוני ל"י)

הענף	1960	1961	אחוז העלייה לעומת השנה הקודמת
החקלאות, הייעור והדיג	413	477	15.5
התעשייה, המכרות והמחצבות	801	963	20.2
הבנייה	240	308	28.3
השירותים הציבוריים	75	94	25.3
התחבורה והקשר	269	317	17.8
הכספים והביטוח, נכסי דלא-ניידים ושכר דירה, נטו	338	409	21.0
הממשלה, הרשויות המקומיות, המוסדות הלאומיים והמוסדות שלא למטרת רווח	783	899	14.8
המסחר ושירותים אחרים	701	833	18.8
סיכום ביניים	3,620	4,300	18.8
בניכוי: התאמת בלאי	111	132	18.9
התוצר המקומי הנקי	3,509	4,168	18.8
בניכוי: התשלומים, נטו, לגורמי ייצור בחוץ-לארץ	73	93	27.4
ההכנסה הלאומית במחירי גורמי הייצור	3,436	4,075	18.6

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

שיעור הגידול בהכנסה הפרטית הפנויה דומה לשיעור הגידול בצריכה, במחירים שוטפים; ויש, איפוא, מקום להניח, שלא חלו שינויים בשיעור החיסכון מתוך ההכנסה הפנויה.

ההכנסה הלאומית, ההכנסה הפרטית וההכנסה הפנויה, 1958 עד 1961

(מיליוני ל"י)

אחוז העלייה לעומת השנה הקודמת			1961	1960	1959	1958	
1961	1960	1959					
18.1	11.0	15.2	5,323	4,506	4,058	3,524	התוצר הלאומי הגולמי
			430	361	316	283	בניכוי : הבלאי
18.0	10.8	15.5	4,893	4,145	3,742	3,241	התוצר הלאומי הנקי
			72	152	127	73	טעויות והשמטות
20.7	10.5	14.1	4,821	3,993	3,615	3,168	התוצר הלאומי הנקי, מתוקן
33.9	9.2	21.1	746	557	510	421	בניכוי : מסים עקיפים, נטו
18.6	10.7	13.0	4,075	3,436	3,105	2,747	ההכנסה הלאומית
			262	231	179	161	העברות לציבור
			347	313	232	180	מהסקטור הציבורי
			58	46	39	30	העברות לציבור מחוץ לארץ
			97	93	71	60	בניכוי : העברות הציבורי לסקטור הציבורי
							הכנסות הסקטור הציבורי מרכוש
17.9	12.8	13.6	4,529	3,841	3,406	2,998	ההכנסה הפרטית
18.4	19.0	10.7	* 379	320	269	243	בניכוי : מס הכנסה
22.3	27.2	11.0	126	103	81	73	ביטוח לאומי
17.7	11.8	13.9	4,024	3,418	3,056	2,682	ההכנסה הפרטית הפנויה
16.4	11.1	12.2	3,686	3,166	2,850	2,541	הצריכה הפרטית

* לרכות מלווה הקליטה.

6. התמורה לגורמי הייצור

בשנת 1961 חלה, כנראה, עלייה קלה בחלקם של השכירים בתוך כלל ההכנסות במשק¹, בעוד שבשנים 1956 עד 1960 נמצא חלקם של השכירים בירידה. ירידה זו בחלקו של השכר בתוך כלל ההכנסות מעידה, שעליית השכר לעובד מפגרת אחרי העלייה בתפוקה הממוצעת לעובד. ההכנסות שלא משכר הן בחלקן בבחינת תמורה לעבודה ובחלקן — תמורה להון. התרחבות

¹ כבסיס לאומדן סך ההכנסות במשק שימש לא האומדן הישיר של ההכנסה הלאומית אלא אומדן התוצר הלאומי הנקי, המבוסס על אומדן השימושים במשק. הטעם לכך הוא שבסדרת אומדני התוצר קטנה, כנראה, יותר ההטיה שהיא המקור לסעיף הגדול של טעויות והשמטות בחשבוניות הלאומיים. בסעיף זה חלות תגודות גדולות מדי שנה.

ההכנסות משכר וההכנסות שלא משכר, 1955 עד 1961

1961	1960	1959	1958	1957	1956	1955		
2,115	1,778	1,617	1,441	1,323	1,165	977	מיליוני ל"י	ההכנסות משכר *
2,125	1,883	1,671	1,432	1,198	1,029	833	מיליוני ל"י	ההכנסות שלא משכר
								התוצר המקומי הנקי
								במחירי גורמי
								הייצור **
4,240	3,661	3,288	2,873	2,521	2,194	1,810	מיליוני ל"י	
								אחוז ההכנסות משכר בתוך
49.7	48.7	49.1	50.3	52.5	53.1	54.0		כלל ההכנסות במשק
495	465	450	428	416	393	372	אלפים	מספר שכירים
								מספר המועסקים
240	237	230	227	222	211	205	אלפים	שלא בשכר
735	702	680	655	638	604	577	אלפים	כל המועסקים
								אחוז השכירים בתוך
67.3	66.2	66.2	65.3	65.2	65.1	64.5		כלל המפרנסים
								ההכנסה השנתית
4,273	3,824	3,593	3,367	3,180	2,964	2,626	ל"י	המוצעת לשכיר

* כך תשלומי השכר כאן נמוך מהאומדנים המתפרסמים על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הואיל ולא נכללו בהם תשלומים זקופים לחברי קואופרטיבים, לעובדי שירותים בקיבוצים ולאחזקות מחנות צבאיים, הכלולים באומדני הלשכה.
 ** התוצר הלאומי הנולמי, בניכוי הבלאי והמסים העקיפים, נטו, ובצירוף התשלומים לנורמי ייצור בחוץ לארץ, נטו.

הפער בין הכנסות השכירים לאלה של שאר המועסקים בין השנים 1956 ל-1960 מוסברת, בחלקה, על-ידי עליית כמות ההון לעובד: עם גידול עתירות ההון במשק גדלה תרומתו היחסית של ההון לתפוקה, ועם עליית חלקו בתפוקה גדלות ההכנסות, שהן תמורה להון, בשיעור רב יותר מההכנסות שהן תמורה לעבודה. לצורך בדיקת השינויים שחלו בתמורה להון, יש לבודד תחילה את אותו חלק מכלל ההכנסות שהן תמורה להון, ובתוך אלה — את אותו חלק שמקורו בגידול כמות ההון. כדי לבודד את חלקו של ההון בהכנסות יש לנכות מכלל ההכנסות, מלבד ההכנסות משכר, גם את אותו חלק מהכנסות העצמאיים שהוא בבחינת תמורה לעבודה, להבדיל מהכנסותיהם שהן בבחינת תמורה להון. ניכוי זה נעשה על יסוד ההנחה שהתמורה הממוצעת לעבודת העצמאי שווה להכנסתו הממוצעת של שכיר (ראה לוח ב' 14). היחס בין יתרת ההכנסות לבין ההון הקבוע במשק¹ מלמד, שהתמורה להון, שעמדה ב-1955 על 8 אחוזים, עלתה בהדרגה ל-16 עד 17 אחוזים בשנים 1959 ו-1960. ב-1961 מסתמנת ירידה קלה.

גם מקורות אחרים מאשרים מסקנה זו על עלייה כללית ברווחיות במשק. ניתוח סקרי התעשייה ל-1955 ול-1958, במסגרת מחקר שנערך במרכז פאלק, מביא למסקנה על עליית הרווחיות בתעשייה².

¹ להוציא את ההון המושקע בדירות מגורים מכלל ההון, מחד, ואת שכר הדירה הוקוף לדירות אלה מכלל ההכנסות, מאידך. ערך ההון חושב לפי מחירי החידוש שלו.

² מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל, דין וחשבון חמישי, 1959 ו-1960, עמ' 160 עד 162.

גם בהכנסות בעלי המשקים החקלאיים חלה בשנים 1955 עד 1961 עלייה של 150 אחוזים, בעוד שסך תשלומי השכר בחקלאות עלו ב־80 אחוזים בלבד. יש, אמנם, מקום להסתייג מידת הדיוק של אומדנים אלה. בייחוד אין להסיק מסקנות לגבי תנודות קלות משנה לשנה. עם זאת, יש, אולי, קשר בין מגמת הירידה בתמורה להון ב־1961 לבין עליית השכר באמצע אותה שנה. עלייה שלא היתה מלווה בעליית מחירים. עליית שכר זו שולמה, כנראה, מתוך רווחים שנצברו בתקופה קודמת.

לוח ב' 14

התמורה להון*, 1955 עד 1961 (מיליוני ל"י)

1961	1960	1959	1958	1957	1956	1955	
2,115	1,778	1,617	1,441	1,323	1,165	977	סך תשלומי השכר ההכנסה הזקופה
1,026	906	826	764	706	625	538	לעבודה שלא בשכר*
3,141	2,684	2,443	2,205	2,029	1,790	1,515	סך התמורה לעבודה התוצר המקומי הנקי, במחיר גורמי הייצור
4,240	3,661	3,288	2,873	2,521	2,194	1,810	סך התמורה להון
1,099	977	845	668	492	404	295	בניכוי: שכר דירה
253	213	193	172	160	144	117	סך התמורה להון היצרני
846	764	652	496	332	260	178	ההון היצרני**
5,415	4,537	3,950	3,504	3,093	2,621	2,146	שיעור התמורה להון היצרני
15.6	16.8	16.5	14.2	10.7	9.9	8.3	

* בהנחה שהכנסתו הממוצעת של עצמאי מעבודה שווה להכנסתו הממוצעת של שכיר.
** בניכוי ההשקעה בבתי מנורים.

מן הראוי להדגיש שהמסקנה על עליית הרווחיות אינה מותנית בהנחות לגבי רמת הכנסות העצמאיים מעבודה ולגבי שער הריבית. לו ייחסנו, למשל, לעצמאיים הכנסה העולה ב־10 אחוזים על זו של השכירים, היתה התמורה להון עולה מ־6 אחוזים ב־1955 ל־15 אחוזים ב־1959, ויורדת ל־14 אחוזים ב־1961. להבדיל מהמגמה, המצטיירת מתוך אומדנים אלה, הרי יש להסתייג מהגדלים המוחלטים בשל אפשרויות ההטיה, הן באומדני ההכנסות, הן באומדני התעסוקה והן באומדני ההון. כדאי להדגיש כי בגלל העדר נתונים לא הובאו בחשבון כמה גורמים בחישוב התמורה להון. אחד מאלה הוא המלאי. הכללתו של המלאי בסך כל ההון המושקע היתה מקטינה את שיעור התמורה להון בכל אחת מן השנים. מאידך, יש גורם אחר הנוטה להפחית, באופן שיטתי, מגודלה של התמורה להון או לעבודה עצמאיים (המתקבלים בתורת שארית בלוח ב' 14). כאן יוחסה התמורה להון לסך כל ההון הקיים במשק. הנחה זו מוצדקת, רק אם, אמנם, נתחלקה

השארית על כל ההון. למעשה, אין הדבר כך. חלק גדול מההשקעות במשק ממומנות בכספי הלוואות ממשלתיות שהריבית עליהן נמוכה, בדרך כלל, מ-8 אחוזים, ובוודאי שהיא נמוכה מהתמורה להון זה בפועל. ההפרש בין ההכנסות מן ההון המושקע לבין הריבית על הלוואה נשאר בידי מקבלי הלוואות, אשר השקיעו את יתרת ההון. על-מנת לחשב את התמורה להון שהושקע על-ידי משקיעים פרטיים, יש לייחס את השארית לא לסך כל ההון המושקע, אלא להון העצמי במשק בלבד, הנמוך ממנו בהרבה. בהעדר נתונים לא נערך חישוב זה כאן, אולם אין ספק, שהתמורה להון העצמי, שהיתה מתקבלת על-ידי כך, היתה גבוהה מזו הנובעת מהחישובים לגבי סך כל ההון.